

גיטין ד

משה שווערד

1. תוספות מסכת גיטין דף ג עמוד ב ד"ה וכי לא

וכי לא בעי רבי מאיר כתיבה לשמה מדאורייתא אבל מדרבנן בעי - ופסול בדיעבד דבענין אחר לא מתקמא מתניתין כוותיה כדפיר' לעיל ואם תאמר ומאי שנא ממחבר דאמר לעיל אין כותבין לכתחילה אבל בדיעבד כשר אפילו מדרבנן דמדאורייתא אין חילוק בין לכתחילה לדיעבד ויש לומר דהשתא מוקי הדין מתניתין דמחבר כרבי אלעזר וחתמו אתורף קא'.

2. גליוני הש"ס מסכת גיטין דף ג עמוד ב

תוד"ה וכי לא בעי ר"מ כ' דמדאורייתא אין חילוק בין לכתחילה לדיעבד נ"ב ע' לקח טוב ומצאתי עוד בשו"ת מהראנ"ח סי' נ"ג דכ' דלסוברים דפסול שונא לדון הוא רק לכתחילה נ' דאין האיסור מדאורייתא דא"כ היו פסולים אפי' דיעבד ואפי' כשתמצא לומר דבדאורייתא נמי איכא מידי דאסור לכתחילה ובדיעבד שפיר דמי מ"מ כו' עכ"ל וע"ע ס' פרי תואר יו"ד סי' צ"ט סוף ס"ק ח' וע"ש דמוכח מדבריו דבמידי דהל"מ מ אפשר שיהי' חילוק בין לכתחילה לדיעבד דכך נמסרה הלכה ע"ש ועי' עוד יתר ע"ז במרדכי בהלכות קטנות סי' תתקס"א דכ' וז"ל והא דאמר' שרטוט מזוזה הל"מ היינו למצוה וה"נ אמר' הל"מ תפילין על הקלף מזוזה על דוכסוסטוס ואוקי למצוה ומדאצטריך נמי למיתני אם שינה פסול ש"מ דסתם הלכה למשה מסיני לכתחילה עכ"ל והוא חידוש גדול וצ"ע מכמה דוכתי וע"ע שו"ת מהר"י מינץ סי' י"ב מש"ש וכן טעם דדיעבד ולכתחילה במקום איסור דאורייתא אינו מועיל עכ"ל וע"ע הגהות חות יאיר על הרי"ף ברכות ד"ט ע"א מדפי הרי"ף דכ' שם דלרבי צריך קרא אף בדיעבד ולרבנן אף לכתחילה ע"ש ומשמע דיש לחלק בדאורייתא בין לכתחילה לדיעבד וע"ע מרדכי קידושין פ"ק רמז ת"צ דמשמע מדבריו דקרא דנעלו אתי למצוה לכתחילה וריבוי דנעל נעל אתי לדיעבד דאל"כ הל"ל אבל מדרבנן מצוה בשלו ודו"ק ועמ"ש על הגליון קידושין כ"א ב' בשם מס' עבדים עש"ה וע' שו"ת נוב"י מהדו"ת חאה"ע סי' ס"ט:

3. גליוני הש"ס מסכת גיטין דף ד עמוד א

וכ"ת אנן מדאורייתא כו' נ"ב ע' שו"ת מהר"ם בר ברוך סי' תקע"ג דן מכאן אלעלמא דכל שנאמר היתיר דרך סתם הכוונה גם מדרבנן דאל"כ דבר תורה מיבעי לי' ע"ש וצ"ל דזהו רק בל' האמוראים אבל בל' משנה הא מצינו בנדרים י"ד א' דנאמר במשנה לא אמר כלום ואמר בגמ' עלה לא אמר כלום מדאורייתא וצריך שאלה מדרבנן ועמ"ש בגליון ויל"ע עוד בחולין צ"ב ב' דמפרש מימרא דשמואל דאמר וחלבו מותר דהכוונה דמותר מה"ת אבל אסור מדרבנן ע"ש וע' עוד תוס' יומא ז' א' ד"ה שנטמא בסה"ד עש"ה וע"ע נדה ל"ד א' מאי לאו טהורה גמורה לא טהורה מדאורייתא וטמאה מדרבנן עש"ה ומאי דמשמע מכאן דל' דבר תורה משמעו ושייך היכא דמדרבנן אינו כן וכך נזכר ל' דבר תורה בכל דוכתי על כה"ג ואולם לפעמים הוא יוצא מן הכלל ע' ב"ב קי"ד ב' דבר תורה האב יורש את בנו כו' ע"ש דשם גם מדרבנן הוא כן ואין שם חילוק דאורייתא ודרבנן רק כוונת דבר תורה לומר שמן המקרא יש ללמוד דבר זה עש"ה:

4. תוספות מסכת גיטין דף ד עמוד א ד"ה וחתמו ונתנו

וחתמו ונתנו לה כשר - לכתחילה נמי כשר לחתום וליתן דבפרק כל הגט (לקמן דף כו:) ובהכותב (כתובות דף פה.) מוכיח מדבר נחמן דהכא דלמיחזי כשיקרא לא חיישינן ועוד תנן בפרק כל הגט (לקמן דף כו.) הכותב טופסי גיטין צריך שיניח מקום האיש והאשה וקאמר בגמ' משום קטטה ור' מאיר היא או משום תקנת עגונות משמע במצאו באשפה דלא שייכי הני טעמי שרי אפילו לכתחילה ומאן דמפרש נמי התם משום תקנת סופר ורבי אלעזר היא משמע דלר"מ אין צריך להניח כלום ושרי לכתוב הכל והא דלא קאמר הכא חתמו ונתנו לה אומר ר"ת משום דהוה משמע דלא סגי דלא עביד הכי וא"ת ומאי שנא דבעי לר"מ לכתחילה כתיבה בתלוש למאן דמוקי מתניתין דמחבר כר' מאיר ושללא לשמה שרי אפילו לכתחילה ואומר ר"ת דלגבי לשמה לא חיישינן אי מייתי גט לעדים שאינו כתוב לשמה שיחתמו גם הם שלא לשמה דכיון דידעי דצריך לשמה לא אתו למיטעי אבל במחבר אי כתב לה במחבר זימנין דמישתלי ואין נזכרין לתלוש וחתמי.

5. תוספות מסכת גיטין דף ד עמוד א ד"ה מודה רבי

מודה רבי אלעזר במזוייף מתוכו - תימה לר"י מה ענין שלא לשמה למזוייף מתוכו שחתומים בו קרובין או פסולים דהתם בדין מיפסיל משום דלמא אתי למיסמך עילויהו להשיאה או להוציא ממון על פיהם אף על פי שהדבר אמת אין לעשות אלא בעדות כשר כדאמר בפ' ארבעה אחין (יבמות דף לא:) נינחיה גבי עדים זימנין דחזו בכתבא ומסהדי ורחמנא אמר מפיהם ולא מפי כתבם אבל הכא שהעדים כשרים אלא שחתמו שלא לשמה מה תקלה יש בכך אם נסמך עליהן וליכא למימר דאי שרינן בחתמו שלא לשמה יבא להכשיר זימנין דיחתמו תחלה ויכתבו גט על גבי חתימתן והתם ליכא עדות כלל דאם כן מטעם זה גם בשאר שטרות היה לנו להצריך חתימה לשמה ויש לומר דמ"מ איכא למיגזר חתימה אטו כתיבה דאם אין עושין חתימה לשמה גזרינן פן לא יכתבו גם הכתיבה לשמה.

6. רש"י מסכת גיטין דף ד עמוד א

ד"ה מודה בסופו. וי"ל דמ"מ איכא למיגזר חתימה אטו כתיבה. וא"ת כיון דהגזירות אינן שוות מנ"ל למילף חדא מחברתה. וי"ל דר' אבא אומר סתמא דמודה ר"א במזוייף מתוכו ומשמע דכולל כל מיני זיופים רק דהוקשה להם דליכא טעמא דניגזר בזיוף דשלא לשמה ולכן נאמר דודאי לא כיוון ר' אבא לזיוף הזה וחדשו בתירוצם דגם בזה איכא טעמא למיגזר. ובאמת ל"י עיקר דברי ר' אבא היכא הוא דבכ"מ מביא דאמר כו' ועי' לקמן (ט) בתד"ה האמר ובכ"מ (צח) ד"ה דאמר ובמש"כ שם (צז ב):

7. חדושי הרשב"א מסכת גיטין דף ד עמוד א

ואיבעית אימא לעולם ר' אלעזר היא וכי לא בעי ר"א חתימה לשמה היכא דליכא עדים כלל אבל היכא דאיכא עדים בעי דאמר רבא מודה ר"א במזוייף מתוכו שהוא פסול. קשיא לן דלא שייך למימר מזוייף מתוכו אלא בשחתומין בו פסולי עדות כגיטי נשים שחתומין בו גוים כדאיתא לקמן או פסולי קורבא כההיא מתנתא דהווי חתימי עלה תרי גיסי בפ' זה בורר (כ"ח ב'), אבל כאן שעידיו כשרין אלא שלא חתמוהו לשמה ואף הן אינן צריכין לחתום לשמה מאי פסול איכא כיון דעדי חתימה לא כרתי, ותיצו בתוספות דכיון דלא נחתם לשמה חיישינן דילמא חתמו אנשיר חלק ואח"כ כתבו עליו את הגט, וקשה דא"כ אף בשאר שטרות נצריך חתימה לשמה לצאת ידי חששא זו, ונשאר להם הענין בקושיא, ונראה דמשו"ה קרי ליה מזוייף מתוכו משום דלדידיה כתיבה לשמה בעי וחתימתן של עדים מכלל כתיבת הגט היא דפעמים שאין כאן עידי מסירה וגט זה מתקיים בחותמיו וכשר אף לר' אלעזר דמימר אמרינן כיון שנתקיים בחותמיו לאו מזוייף הוא ובודאי כדין נמסר לה בפני שנים וכדין נעשה לשמה ובתלוש ובשאר תקוני הגט וכיון דעדי חתימה משוו לה גט כשר בודאי מכלל כתיבת הגט הן, והילכך כיון דחתימי עליה אי לא חתמי לשמה מזוייף מתוכו קרינן ליה

8. גליוני מנחת חן

עליה, אי לא חתומי לשמה מזוייף מתוכו קרי ליה". [ודבריו צריכין ביאור, דמה ענינו לעיקר הגט להיות לשמה, כיון שאינם מועילים אלא לראיה בעלמא כאילו באו שנים ומעידים שראו הקידושין, ואילו היו עדי מסירה כאן, לא צריך להם ואינם מועילים ואינם מזיקים בעיקר הגט, ורק מה שנכלל בו כתב מעכב בעיקר הגט, שאף אם הגירושין אמת, לא הוי כריתות מצד עצמן בהעדר אותו הדבר. כן הק' במהר"ם שיף, ועי' בס' נתן פריי.

וראה ברכת שמואל סי' י"ב שמבאר סברת הרשב"א דאף מה שנצרך לראיה נעשה חלק מהגט וצריך לשמה. וראה שו"ת ישועות מלכו אהע"ז סי' ס"ט. ועי' תר"ג סי' קל"א סק"ו ומש"כ בחי' ר' שמואל סי' ו' בכוונתו בביאור הרשב"א, דע"י כך איכא חסרון לשמה בכל הגט ולא רק חתימות שלא לשמן, ע"ש באורך.

חוס' גטין כד: ד"ה בעדי מסירה, דבלא"ה הלא ליכא לא ראייה בכתב ולא עדות בכתב, וממילא ליכא שטרא.

אכן לדעת ר' אלעזר הסובר דעדי מסירה כרתי בשטרי קנין, גדר שטרי קנין שונה לגמרי מגדר שטרי ראייה, דאף דענין שטר ראייה גדרו — עדות בכתב מדעת המתחייב, מכ"מ גדר שטר קנין היינו — סיפור המעשה בכתב הנמסר בפני עדים, ואין קשר ושייכות כלל וכלל בין שטר קנין לשטר ראייה, ואין סברא כלל להצריך בשטרי קנין אליבא דר"א לא שיהא כתב שא"י להודיף, ולא שיהא מוכח מתוכו.

ועפ"י דברינו אלה מובן היטב מאי דמבואר בגמ' (גטין ג: ד.) דלר"מ הסובר דעדי חתימה כרתי, בעינן חתימה לשמה, אך א"צ כלל שתהא הכתיבה לשמה. ואילו לר"א, הסובר דעדי מסירה כרתי, בעינן שתהא הכתיבה לשמה. [ועיי"ש בפרש"י (ג' ריש ע"ב, ד"ה חתימה), דלר"מ דעדי חתימה כרתי, וכתב דקרא קאי אחתימה, ובעינן שתהא כתיבה לשמה, ו"כתיבה" היינו חתימה. משא"כ לר"א, דלא בעינן חתימה כלל, וממילא מוכרח דוכתב דקרא אכתיבת גוף הגט קאי, וממילא בעינן כתיבה לשמה, ובביאור דבר זה נראה לומר, דלר"מ דגדר שטר קנין היינו, שע"י כך שהמוכר מתפס שטר ראייה ביד הלוקח, זה גופא פועל לאשווייה להקנין, וגדר שטר ראייה היינו עדות בכתב, נמצא דכל עיקרו של כל שטר ראייה (והוא הדין נמי כל שטר קנין, לפי דעתו של ר"מ) היינו חתימת העדים מלמטה, וכל נוסח השטר הכתוב מלמעלה, אינו אלא היכיתמצא בעלמא בכדי לידע — על מה מעידים החתימות שמלמטה, אבל כל עיקרו של השטר אינו אלא החתימות, וא"כ וכתב דקרא אחתימות בלבד קאי, וכדברי רש"י הנ"ל. משא"כ לר"א, הסובר דעדי מסירה כרתי, ושגדר שטר קנין היינו סיפור המעשה בכתב הנמסר בפני עדים, א"כ נמצא

ה. עדי חתימה כרתי או ע"מ כרתי

והנה נחלקו התנאים בריש גטין (ג: ד.) ובשאר דוכתי בדין שטרות, אי עדי חתימה כרתי או עדי מסירה כרתי. ונראה פשוט, דבשטרי ראייה לא שייך כלל להיות מחלוקת, דגדר שטר ראייה היינו או עדות בכתב מדעת המתחייב, או ראייה בכתב מדעה"ת, וכמו שנתבאר לעיל, ופשיטא דאם לא יחתמו העדים על השטר, אלא רק שיהיו נוכח בשעת מסירתו, דבכה"ג ליכא לא עדות בכתב ולא ראי' בכתב, ואין כאן חפצא דשטר אלא ניירא בעלמא. וכל המחלוקת דר"מ ור"א היינו בשטרי קנין, מה גדרן. לדעת ר' מאיר, אף בשטרי קנין קי"ל דעדי חתימה כרתי, כלומר, דגדר הענין דשטר קנין היינו, שע"י שהאיש מתפס ראייה בשטר ביד האשה שהיא אשתו, חלים הקידושין ומתהווה הדבר, שהיא מתקדשת אליו; וכן עי"ז שהבעל מתפס ראייה בשטר ביד אשתו שהיא מגורשת ממנו, חלים הגירושין, ומתהווה הדבר — שהיא באמת מתגרשת הימנו; וכן בשטרי ממון, שע"י כך שהמוכר מתפס ראייה בשטר בידי הלוקח, שהקרקע כבר קנויה לו, מתהווה הדבר ההוא, ונעשה באמת חלות הקנין, והקרקע הופכת להיות שלו. ונמצא, דבכל שטרי קנין, בעינן שיהו שטרי ראייה בכדי שיוכלו לפעול. וממילא מובן לפי"ז, דאליבא דר"מ הסובר דעדי חתימה כרתי, דבעינן שיהא שטר הקנין נכתב בכתב שאינו יכול להודיף (עי' תוס' קידושין ט. ד"ה כתב), וכן בעינן נמי שיהא שטר הקנין מוכח מתוכו (עי'

דכל נוסח הגט הוא גופו של השטר, שהוא הוא סיפור המעשה, ואגופו של השטר הוא דאמרה תורה דבעינן כתיבה לשמה.

10. תוספות מסכת גיטין דף ד עמוד א ד"ה עד שתהא

עד שתהא כתיבתו וחתימתו בתלוש - וא"ת ולמה ליה למינקט וחתימתו כיון שהיתה כתיבה בתלוש אי אפשר לחתימתו שתהא במחבר וי"ל דמשכחת לה שכתבו על אילן תלוש ואח"כ נטעו והשריש וחתמו.

11. תוספות מסכת גיטין דף ד עמוד א ד"ה דקיימא לן

דקיימא לן הלכה כר"א בגיטין - משום דמיירי הכא בגיטין נקט גיטין אבל הלכה כמותו אף בשאר שטרות
אף על גב דכל אמוראי דלקמן (דף פו:) סברי כר' אלעזר דוקא בגיטין **קיימא לן כשמואל בדיני דפליג לקמן**
(שם) אדרב **וקאמר אף בשאר שטרות** ועוד בפ' זה בורר (סנהדרין דף כח:) גבי מתנתא דהוה חתימי עלה תרי גיסי קאמר רב יוסף זיל אקנייה בעדי מסירה כר' אלעזר ופריך ליה אביי והאמר ר' אבא מודה ר' אלעזר במזוייף מתוכו שהוא פסול משמע דרב יוסף ואביי דהוה בתראי סברי כר' אלעזר ובפירקין נמי אמר ר' אבא האי שטרא פרסאה דמסריה ניהליה באפי סהדי ישראל מגבינן ביה מבני חרי **ולפיכך צריך ליהזר שיהו עדי מסירה בשעת נתינת הגט דאינהו כרתי דאי ליכא שם עדי מסירה אינה מגורשת אף על גב דאיכא עדי חתימה ולא מהני עדי חתימה אלא שאם ימותו עדי מסירה או ילכו להם למדינת הים שתינשא ע"י עדי חתימה דמסתמא בהכשר נעשה** כדאמרין בהשולח (לקמן דף לו.) לא צריכא אלא לר' אלעזר דאמר עדי מסירה כרתי תקינו רבנן עדי חתימה דזימנין דמייתי סהדי אי נמי דאזלי למדינת הים וכן משמע בפ' בתרא (לקמן דף פו:) גבי שנים ששלחו שני גיטין ושמותיהן שוין [ונתערבו] נותן שתיהן לזו ושתייהן לזו וקאמר בגמ' דלא כר' אלעזר משום דלא ידעי עדי מסירה בהי מיניהו מיגרשא אבל לר"מ ניהא וצריך לומר דבמשולשין איירי דבעי לר"מ שיהא מוכח מתוכו כדאמרין בריש כל הגט (לקמן דף כד:) גבי כתב לגרש את הגדולה ואי לר' אלעזר סגי בעדי חתימה אמאי לא אתיא כר' אלעזר דל עדי מסירה מהכא בעדי חתימה סגי אלא משמע דלעולם בעי ר' אלעזר עדי מסירה **ועוד דרגיל ר"ת לומר דאפילו לר"מ בעי עדים בשעת נתינת הגט דאין דבר שבערוה פחות משנים וכן שטר מתנת קרקע או שטר מכר שהוא לקנין קרקע ואינו לראיה אין מועיל כלום לר' אלעזר אם ידוע שלא נתנו בפני עדים** מיהו יש לחלק דלענין ממון דמהניא הודאת בעל דין כמאה עדים סגי בעדי חתימה במקום הודאת בעל דין אבל בקידושין וגרושין לא מהניא הודאת בעל דין משום דמחייב לאחרים דבקידושין אסר לה אקרוביס ובגרושין אסר לה אכהן.

12. דבר יעקב מסכת גיטין דף ד עמוד א

וכתב בחי' ר' נחום [אות צה] דמשמע מדברי התוס' [כעין מה שכתב התורי"ד להלן כד א] שדוקא היכא שעדי המסירה אינם לפנינו סמכינן שמסתמא נעשה בכשרות ע"י ע"מ, אבל אם הע"מ נמצאים בעיר חייבים להביאם כדי שיעידו.

13. דף על הדף מסכת גיטין דף ד עמוד א

בגמ': מהדרין ארבי אלעזר דקיי"ל הלכתא כוותיה בגיטין.
בפירוש מסקנת הגמרא (שהלכה כר"א) נחלקו קמאי; [1] **דעת הרי"ף, שגם לדעת ר"א עדי חתימה כרתי, ורק כוונתו להוסיף שגם עדי מסירה כרתי.** [2] **אך התוספות בסוגיין כותבים, דצריך להזהר שיהיו עדי מסירה בשעת נתינת הגט דאינהו כרתי. דאי ליכא שם עדי מסירה אינה מגורשת אף על גב דאיכא עדי חתימה. ובהדיא מבואר דס"ל שרק עדי מסירה כרתי.**

הר"ן מבאר, שכוונת הרי"ף שכשיש עדי חתימה מתברר שהבעל כתב את הגט (וע"כ חתמו העדים) וכשרואים שהגט בידה מוכח שהבעל נתן לה הגט, ואף שאין ע"ז עדי מסירה, מ"מ יש כאן גדר אנן סהדי וראיה בדרגת עדים.

14. דבר יעקב מסכת גיטין דף ד עמוד א

יב [תד"ה דקיימא לן הלכה כר"א בגיטין - משום דמיירי הכא בגיטין נקט גיטין אבל הלכה כמותו אף בשאר שטרות וכו'] - הרי"ף [להלן פו] כתב שהלכה כמותו רק בגיטין ולא בשאר שטרות. הראב"ד בהשגה גורס ברי"ף שהלכה כמותו אף בשאר שטרות. הרמב"ן בספר הזכות והר"ן כתבו שהגירסא הנכונה היא הלכה כר"א בגיטין. הרא"ש [פו: סימן ז] והריטב"א [פו א] מביאים בזה מחלוקת הרי"ף והתוס' האם הלכה כר"א בשאר שטרות. הקרבן נתנאל [פ"ט אות צ] מקשה סתירה בדברי הרי"ף.

ומש"כ התוס' משום דהלכה כשמואל בדינ' מקשה הרש"ש דה"מ כששמואל חולק על רב, אבל כאן שמואל חולק על ר' יוחנן ועל ר' יהושע בן לוי, ובזה אין הלכה כמותו. וכן כתב הקרבן נתנאל [פ"ט אות ק] בשיטת הרי"ף.

=====

15. תוספות מסכת גיטין דף ד עמוד ב ד"ה כיון דאיכא

כיון דאיכא עולי רגלים מישכח שכיחי - ואף על גב דלענין מחאה שלא בפניו אמרינן בחזקת הבתים (ב"ב דף לז:): סתם יהודה וגליל כשעת חירום דמי ולא הוי מחאה היינו משום שאין המחזיק דרכו לחזור אם עשו מחאה אבל הכא שמחזרת אחר עדים המכירים חתימת העדים מצויין לקיימן ואם תאמר דלקמן (דף ו.) משמע איפכא גבי בני מחוזא דניידי ומצרכי בפני נכתב משכונה לשכונה אטו במחוזא מי לא הוה מחאה וי"ל דהתם אפילו ימחה בפני בני אדם שהולכין להם שלא יאמרו למחזיק מכל מקום דרך הליכתם יאמרו לאחרים וחברך חברה אית ליה כדאמרינן התם אבל לענין קיום כיון דניידי לא ימצא קיום כשיצטרך להם.

16. מהר"ץ חיות מסכת גיטין דף ב עמוד א

משנה מאשקלון לדרום ואשקלון כדרום. נ"ב מכאן מוכח דאשקלון מדינת הים הוא. והקשה אותי חכם מופלג אחד לשיטת תוס' (פסחים ג ע"ב) ד"ה מאליה מי קא ספו לך. דמי שדר בח"ל פטור מן הראיה. א"כ איך יפרנסו דברי הירושלמי פ"ג דפיאה דאמרינן שם תרי אחי הוו באשקלון הוי להון מגורין נכראין אמרו כד אלין יהודאין סלקין לירושלים אנן נסבין מהן כל מה דאית להון זימן הקדוש ברוך הוא מלאכים נכנסים ויוצאים ע"ש. ראינו דגם מאשקלון עלו לרגל והרי דר בח"ל פטור מן הראיה לשיטת התוס'. וא"ל דבאמת לא עלו לרגל מצד החיוב רק החמירו על עצמם במקום שפטורים מן הדין. א"כ שוב יוקשה כאן קו' הש"ס (סוטה כא ע"א) על הא דאמרו שם זכות תולה זכות דמאי אילימא זכות דתורה הרי אינה מצווה ועושה ע"ש. ראינו דהיכי דאינו מצווה ועושה לא שייך זכות מציל מן הפורעניות. וכאן כיון דבני אשקלון פטורים מן הראיה מן הדין. א"כ ל"ש זכות תולה ומדוע עביד הקדוש ברוך הוא להון נסים בכדי עכ"ל החכם השואל. ובאמת לדעתי לא דמי להך דסוטה כלל. דשם מקשה הש"ס דזכות דתורה אין יכולה להגין עליה מפני שאינה מצווה. אבל בנידון דידן מאן לימא לן דע"י זכות עליה לרגל עביד להון קב"ה נסין. דילמא הוי להון מצות אחרות אשר הגינו עליהם ובשבילם נעשו להם נסים. ועוד תמצא מדרש שה"ש פיסקא מה יפו פעמיך. מובא ג"כ ענין דשני אחין רק שמה הגירסא בזה"ל "כד אילין יהודאין סלקין למצליה בירושלים" משמע שלא עלו לרגל רק להתפלל במקדש וגם אחר החורבן שלא היו חייבין לעלות לרגל כיון שלא היה להם לא מזבח ולא זבח בכל זאת היו רגילים לעלות לירושלים להתפלל במקום המקודש עיין בראשית רבה פ' פ"א ר' ישמעאל ב"ר יוסי סליק לצלאל בירושלים עבר בהדין פלאטינוס ע"ש אף שר"י ב"ר יוסי היה בזמן רבי הרבה שנים אחר החורבן והארכתי במ"א. ועי' שו"ת תשב"ץ ח"א סי' ג':

17. חשק שלמה מסכת גיטין דף ד עמוד ב

בגמ' כיון דאיכא עולי רגלים משכח שכיחי. נ"ב לכאורה תימה דא"כ ממדה"י לא"י נמי משכח שכיחי דהא כל ישראל מחוייבין לעלות לרגל ולכאורה נראה מזה ראייה לדעת התוס' בפסחים דף ג' ד"ה מאליה דיושבי חו"ל פטורין מראיה ומפסח וכן משמע באמת בירושלמי דהוריות פ"א ע"ש:

18. נחלת משה

הרגל ושם חמלא לקיימו ולכאורה קשה ח"כ חפ"י גט מחו"ל נמי אפשר לקיימן בציהמ"ק וי"ל דכתבו תוס' בפסחים ג: דד"ה מאלים וכו' דמחו"ל פטורין מלעלות לרגל וכן פטורין חפ"י לבא להקריב קרבן פסח, וכנה המשנה למלך בפ"א מהל' קרבן פסח כתב דחינו יודע מניין לתוס' הוי דינא דמי שדר בחו"ל פטור מקרבן פסח ולפי מה שכתבתי וי"ל דתוס' מציחין ראי' מהל' סוגיא דאם נאמר שאנשי חו"ל צריכין לבא להקריב קרבן פסח ח"כ הוי מציחין לקיימו

דף ד' ע"ג: כיון דאיכא עולי רגלים משכח שכיחי וכו'. פ"י דהאשכח יכולה לבצוא את הגט לציהמ"ק בזמן

19. מאירי על גיטין דף ב/א

ובזמן הזה יראה לקצת מפרשים שאין חילוק ביניהם שלא נאמר בארץ ישראל שאינו צריך אף מרחוק שבו לרחוק שבו הואיל ואין שם חירום אלא בזמן שבית המקדש קיים שהיו עולים לרגל ובני ארץ ישראל מתעכבים שם לאכול מעשרותיהם ולהקריב נדריהם ונדבותיהם ומכירין זה את זה אף מקצה שבה לקצה שבה אבל בני חוצה לארץ אף על פי שעולים לרגל אין מתעכבים שם הרבה אם שריחוק מקומם מעלה בלבם טינא לחזור תכף שהקריבו עולת ראייה אם שלדעת קצת אין מביאין מעשר בהמה מחוצה לארץ ...

20. נחלת משה

ואבל ראיתי במאירי שכתב במשנה דבני ח"י היו מתעכבים
בירושלים לאכול מעשרותיהם ולהקריב נדריהם ונדבותיהם
ומכירין זה את זה אף מקלה שבה לקלה שבה חגל בני
ח"ל ח"פ שעולים לרגל אין מתעכבים שם הרבה אם
שריחוק מקומם מענה בלצם טינא לחזור חזק כשהקריבו
עולת ראייה, אם שלדעת קצת אין מביאין מעשר בהמה
מח"ל כמו שנאמר בספרי ובזכורות (כך סובר ר"ע
בזכורות גג.) עכ"ל, הזוין מהמאירי שסובר דמח"ל חייבין
לעלות לרגל והוא מתרץ דלכן מח"ל אין מזוין לקיימו משום
דבני ח"ל אין מתעכבין בירושלים אלא חזקין לח"ל
מפני ג' סיבות, ח' משום שאין להם מעשר שני (דבני
ח"י דמחוייבים לאכול מעשר שני בירושלים אז הם מתעכבים
בירושלים עד גמר אכילת מעשר שני ולכן הוי מזוין נקיימו
אבל בני ח"ל דפטורין ממעשר שני אז חזקין אחרי שקיימו
מנחת עליה לרגל חזקין לארס), ב' מפני ריחוק מקומם
מעלה בלצם טינא לחזור חזקין לארס (פי' דבני ח"ל כיון
שגרים רחוק ועובר הרבה זמן עד שמגיעין לירושלים אז הם
לא יכולים להתעכב הרבה זמן בירושלים דהם לריכוס לטפל
בשדותיהם ובעסקיהם וצפרע שהם לריכוס להיות שלם
פעמים בשנה בירושלים ואם יתעכבו שם הרבה זמן נמלא
שחלק גדול מהשנה לא יהיו בביתם אבל בני ח"י שגרין
קרוב לירושלים יכולים להתעכב יותר זמן בירושלים) ג' לפי
ר"ע אין מביאין מעשר בהמה מח"ל (דכיון דבני ח"י
לריכוס להקריב מעשר בהמה לכן הם מתעכבין הרבה זמן
בירושלים אבל בני ח"ל דלפי ר"ע אין מביאין מעשר
בהמתם להקריב בירושלים אלא הם איכילוס אותם במומם
בח"ל ח"כ אינם לריכוס להתעכב הרבה זמן בירושלים).

21. מהר"ץ חיות מסכת גיטין דף ד עמוד ב

גמרא בזמן שאין בהמ"ק קיים מא"ל כיון דאיכא בתי דינין קבועים משכח שכיחי. נ"ב עיין (חולין מח ע"ב)
מעשה ועלו עליה בני עסיא שלש רגלים ליבנה לרגל שלישי התירוה להם הרי דאף לאחר חורבן עלו לרגל
במקומות שקבועים דינים לשאול מהם הוראות. ועי' חולין (עז ע"א. ע"ז ט ע"ב יבמות קכב ע"א) ותמצא

ג"כ שגם אחר החורבן היו משהין העם כל ספיקותיהם לשאול מאת החכמים ברגל בשעת קיבוץ החכמים
יחד:

22. נחלת משה

כיון דאליכא צחי דינין דקצושי פירש"י צעירות דתקנה
עזרא וכו'. כוונת רש"י כמו שכתבו החוס' בצ"ק
פב. דעזרא חוקן שיהיו צ"ד קצושיין בכל עיר ועיר צב'
וב', ולכאורכ קשה למי הוי מנזיין לקיימו וכלא כל אחד
הונך לצ"ד שצעיורו וא"כ צעיר אחרת אין מנזיין לקיים
התימחו ואם למשל מצואין גט מניפורי לירושלים אין
יקיימו התימח העדים צירושלים, וי"ל דכל הצחי דינין יש
לכס קשר זה עם זה דלריכין לצרר דינין וכיו"צ ויש להם
שלוחים שהולכים מזה לזה ולכן הצ"ד של ירושלים יכול
לשלוח הגט לצ"ד של ניפורי ושמה יקיימו צנקל את התימחן
כיון שכל אנשי ניפורי צאין לצ"ד, ולכאורכ קשה א"כ אף
המצוא גט מחו"ל למי הוי אין מנזיין לקיימו וכלא הצ"ד
יכולים לשלוח שם שלוח למצוא עדים לקיים הגט וי"ל דזה
ודאי שאין הצ"ד יכולין לשלוח שלוחין למקומות רחוקין
שיחשבו שם הרבה זמן עד שימצאו עדי קיום אבל צא"י
יכולים הצ"ד של ירושלים לשלוח הגט לצ"ד של ניפורי והצ"ד
של ניפורי ימצאו בקלות עדי קיום כיון שכל אנשי ניפורי
צאין אליהם.

23. קובץ אור ישראל תשרי תשס"ו-בענין הליכת ד' אמות בארץ ישראל

מצות עליה לרגל בזה"ז

כבר עסקנו בנידון אם יש מצוה לבקר ארץ ישראל. ויש ענין הנוגע לנידון זה והוא אם יש מצוה
מיוחדת לבקר ארץ ישראל ברגלים כדי לקיים מצות עליה לרגל. וכדי לדון אם יש מצוה "לבקר" ארץ ישראל
ברגלים כדי לקיים מצות עליה לרגל, צריכים אנו לעיין, האם מצות עליה לרגל נוהגת בזמן הזה שאין לנו
בית המקדש. ועוד האם יש מצוה לעלות לרגל מחו"ל אפילו בזמן הבית.¹

¹ שאלות אלו נחלקות לד' ענפים. א' האם יש קיום מצוה של עליה לרגל בזמן הזה שאין בית המקדש קיים. ב' האם יש חיוב לעלות
לרגל מחוץ לארץ. ג' האם מותר ליכנס לעזרה בלי להביא קרבן או שמא עובר על הלאו של לא יראו פני ריקם. ד' האם יש חיוב
עליה לרגל למי שאין לו קרקע בארץ ישראל. הארכתני בשאלות ג' וד' במקומות אחרים ואכמ"ל. ובמאמר הזאת נדון בשאלות
א' וב'.

בגיטין (ד:) משמע שאין מצות עליה לרגל בזמן הזה. עיין שם שמבואר שאין צריך לקיים גט הבא ממדינה למדינה בארץ ישראל משום דשכיחי עולי רגלים. ואיתא בגמ' "תינח בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מאי איכא למימר." ומשמע שבזמן שאין בית המקדש קיים לא שכיחי עולי רגלים משום שאין מצוה עליה לרגל.²

ובתענית (ד:) הקשו על רבי יוחנן שפסק שמיד כשמזכירים גשמים (היינו כשאומרים משיב הרוח שהוא ביו"ט אחרון של חג) שואלים על הגשמים (שאומרים ותן טל ומטר לברכה). והלוא רבי יוחנן עצמו פסק כרבן גמליאל שאין שואלים גשמים עד ז' חשון. ותיירץ "ולא קשיא כאן בזמן שבית המקדש קיים כאן בזמן שאין בית המקדש קיים." כלומר שבזמן שבית המקדש קיים היו ממתנינים מלשאל גשמים עד ז' חשון כדי שלא ירד גשם על העולי רגלים. אבל בזמן שאין בית המקדש קיים, אין כאן עולי רגלים ולכן אין לחוש שירד גשמים עליהם, ולכן שואלים לגשמים מיד לאחר החג.

אולם עיין ברי"ף (ב.) שפסק כרבן גמליאל (שלגירסתו הוא רשב"ג) שממתנינים עד ז' חשון אף בזה"ז. והקשה עליו הר"ן (ד"ה ואיכא) שהלוא בגמ' מבואר שבזה"ז שאין עולי רגלים יש לשאול על הגשמים מיד. ותיירץ "צריך לומר דכי איפסקא הלכתא כר"ג היינו אפילו לאחר חורבן לפי שהיו מתאספים בכל הסביבות ברגל לירושלים כמו שעושין גם היום ומפני עולים הללו ראוי שנאחר השאלה שהיא היתה עיקר התקנה." כלומר שמכיון שגם בזמן הזה יש אנשים העולים לרגל, יש להמתין עד שיהיה להם זמן לשוב למקומם שעיקר התקנה היתה בשבילים.

24. שעורי הרב (סולובייצ'יק) מסכת גיטין דף ד עמוד א

בענין אף עדי מסירה כרתי

א. שיטת התוספות

כתבו התוספות (ד"ה דקיימא לן), "צריך לזהר שיהיו עדי מסירה בשעת נתינת הגט דאינהו כרתי דאי ליכא שם עדי מסירה אינה מגורשת אף על גב דאיכא עדי חתימה". הרי שהתוספות סוברים שלר"א שעדי מסירה כרתי עדי חתימה לא כרתי.

והרי"ף כתב לקמן (מז: בדפי הרי"ף) שלר"א, "ודאי כל היכא דאיכא עדי חתימה לא בעינן עדי מסירה וכל היכא דאיכא עדי מסירה לא בעינן עדי חתימה דבחד מינייהו סגי". הרי שהרי"ף סובר שלרבי אלעזר עדי חתימה כרתי, שר"א בא להוסיף על רבי מאיר, שלא רק עדי חתימה כרתי אלא אף עדי מסירה כרתי, דלא כהתוספות.

עוד כתבו התוספות, שגט מהני לר"א להיות שטר ראייה על מעשה הגירושין דהיינו שעדי חתימה מהנו להעיד שהיתה מסירה כראוי דאמרינן דמסתמא בהכשר נעשה. ועוד אמרו, "דרגיל ר"ת לומר דאפילו לר"מ בעי עדים בשעת נתינת הגט דאין דבר שבערוה פחות משנים". הרי שהתוספות סוברים שלר"מ בעינן עדים בשעת המסירה

² עיין בנחלת משה (גיטין שם) שכתב שלכאורה גמ' זו היא ראייה לדברי התוס' (פסחים ג: ד"ה מאליה) שבני חו"ל פטורים מעליה לרגל. אך הביא המאירי שכתב שהטעם שעולי רגלים מחו"ל לא משכח שכיחי הוא לאו משום שלא היו עולי רגלים מחו"ל אלא משום שבני ארץ ישראל היו מעכבים שם לכמה זמן כדי לאכול מעשר שני וכו'. משא"כ בני חו"ל היו רוצים לחזור מיד לביתם מיד כשהקריבו הקרבן עולת ראייה. לכן אע"פ שבני חו"ל עלו, מ"מ מכיון שחזרו מיד לא היה להם פנאי להשאר שם לקיים את הגיטין. והעיר הנחלת משה שלפי המאירי אין ראייה מגמ' זו כלל. ויש לדחות ראייה זו מטעם אחר. שמא הטעם שאי אפשר לקיים גט בזמן הזה לאו משום שאין קיום מצוה של עליה לרגל, אלא שמכיון שאין חיוב על כל אחד ואחד, א"כ מספר האנשים שעולים לרגל אינו דומה למספר שעלו בזמן שהבית המקדש היה קיים. לכן קיום הגט יותר קשה בזה"ז ממה שהיה בזמן שבית המקדש היה קיים.

ולא מהניא לזה עדות עדי החתימה. חזינן דלדידהו אף שעדי החתימה מהנו לברורי מילתא שהיתה מסירה כראוי, מ"מ לא מהנו לקיום הדבר שבערוה דמסירת הגט, ובעינן לזה עדי ראיה בשעת המסירה. והרי"ף שלא הצריך עדים על המסירה סובר שעדי החתימה מהנו גם לקיום הדבר שבערוה. ונראה שטעמו עפ"מ"ש לעיל (בענין עדי חתימה כרתי או עדי מסירה כרתי אות ח) שעדים לקיום הדבר דבעינן, היינו אפשרות לברר אח"כ שהיתה מסירה, ולכן מהנו עדי החתימה לקיום הדבר כיון שאפשר לברר על ידם שהיתה מסירה. אבל התוספות סוברים דלקיום הדבר בעינן דוקא עדים הרואים ממש.

ב. מחלוקת הרמב"ן והר"ן

הרמב"ן והר"ן (ר"ן מח. בדפי הרי"ף) פליגי בביאור מ"ש הרי"ף דלר"א כל היכא דאיכא עדי חתימה לא בעינן עדי מסירה. הרמב"ן סובר שלר"א יש ב' אופנים נפרדים לאשוויי שטרא, או על ידי עדי מסירה או על ידי עדי חתימה. והר"ן סובר שיש רק אופן אחד לאשוויי שטרא לר"א, דהיינו על ידי עדי מסירה, אלא שבמקום דליכא עדים בשעת המסירה - עדי חתימה מעידים על המסירה וכרתי בתורת עדי מסירה.

וא"כ בגיטין ישנן שלש שיטות אליבא דרבי אלעזר. לשיטת התוספות, עדי חתימה לא כרתי לרבי אלעזר אלא שמועילים לברורי מילתא שהיתה מסירה כראוי, אבל אינם מועילים לא לאשוויי שטרא ולא לקיומי מילתא דדבר שבערוה דהמסירה, ולכן בעינן שיהיו שם עדי מסירה. להר"ן, עדי חתימה כרתי לר"א בתורת עדי מסירה, דהיינו שהם מועילים להעיד על המסירה בין לקיומי מילתא דדבר שבערוה בין לאשוויי שטרא. ולהרמב"ן, שיטה ממוצעת, עדי חתימה מועילים להעיד על המסירה לקיומי מילתא ולכן לא בעינן שיהיו שם עדי מסירה, אבל אין עדותם על המסירה מועלת לאשוויי שטרא, ולכן אמר הרמב"ן שעדי חתימה מהנו לאשוויי שטרא משום שעדי חתימה כרתי.

אולם עדין יש להבין מה הכריחו לרמב"ן לומר שעדי חתימה מהנו רק לקיומי מילתא ולא לאשוויי שטרא, ומדוע לא אמר באופן יותר פשוט - כהר"ן - שעדי חתימה מהנו לשניהם.

והנראה בזה, דהנה הרי"ף (מז ב) הוכיח את שיטתו שלר"א סגי בעדי חתימה מהא דתנן (לקמן לד ב), העדים חותמין על הגט מפני תיקון העולם, דהיינו שתיקנו שעדים יחתמו על הגט ושלא יסמכו אעדי מסירה לחוד שמא ימותו עדי המסירה. והוכחת הרי"ף היא, דאי לא סגי בעדי חתימה עד דאיכא עדי מסירה מאי תיקון העולם איכא הכא, הא אכתי בעינן עדי מסירה. ורבינו אפרים דחה הוכחת הרי"ף וכתב, דאף דעדי חתימה לא כרתי, מהניא התקנה שעדים יחתמו על הגט לכך שאם הוציאה גט עם עדי חתימה ונתקיים בחותמיו אמרינן דודאי בעדי מסירה אתא לידה. והרמב"ן (בחדושי לקמן פו א) הקשה על מ"ש רבינו אפרים, דודאי בעדי מסירה אתא לידה, "וכמה נתרחקו דבריו מן הדעת שא"כ כל הנשים לא ינשאו אלא על החזקות, ועל מי נסמוך בכך אם על העדים החתומים בו הרי הם כותבין גט לאיש ואף על פי שאין אשתו עמו וכל דמגרש לאו בבי דינא מגרש". הרי שהרמב"ן הקשה על רבינו אפרים, שאין להחזיק שהמסירה נעשית בפני עדים, דהא אין הכל יודעים שצריכים עדי מסירה, וגט א"צ להיות בפני בית דין המורים לעשות כהלכה. והנראה ביישוב דברי רבינו אפרים, שאין כוונתו שסומכים על חזקה שהגט נמסר לפני עדים, אלא שסובר כהתוספות שעדי חתימה מעידים שהיתה מסירה כראוי דמסתמא בהכשר נעשה.

והנה הרמב"ן אינו חולק על יסוד זה שעדי חתימה מעידים שאמנם היתה מסירה כראוי, דהא לדידה עדי החתימה מהנו לקיומי מילתא דהמסירה כמ"ש לעיל. ועל כן נראה שמה שאמר הרמב"ן שאין להוכיח מהגט על המסירה

הוא רק לדברי רבינו אפרים. שרבינו אפרים סובר שלר"א עדי חתימה לא כרתי, וא"כ בשעת חתימת הגט עדיין אין שטר קנין בעולם. ואין הגט נעשה חפצא דשטר אלא על ידי עדי המסירה, וממילא עדי החתימה לא נעשו עדי גט זה על ידי חתימתם. ואשר על כן אי אפשר להם להעיד על המסירה, דכיון שלא נעשו עדי גט זה בשעת חתימתם אין לומר עליהם שהם מעידים שהכל נעשה בהכשר.

והנה להר"ן דס"ל דעדי חתימה לא כרתי אליבא דר"א אלא שהם נעשים עדי המסירה, ובתורת עדי מסירה הם מועילים לאשוויי שטרא, אכתי קושית הרמב"ן קיימא וקשיא - היאך אפשר לעדי החתימה שאינם עדי השטר בשעת חתימתם להעיד על המסירה. עוד קשה על הר"ן, למה פסל רבי אלעזר שטר שנחתם שלא לשמה מדין מזוייף מתוכו, הא עדי חתימה אינם מועילים בתורת עדי חתימה כי אם בתורת עדי מסירה, ולכן אי אפשר בכלל שתחול כונת לשמה על חתימתם, דהא בשעת החתימה עדיין לא פעלו כלום לענין הגירושין, וא"כ אין מקום לפסול חתימתם שלא לשמה משום מזוייף מתוכו. וכל זה אינו קשה לדעת הרמב"ן שלר"א עדי חתימה כרתי בתורת עדי חתימה, דלדידיה שפיר חל שם עדי השטר על עדי החתימה בשעת חתימתם, וגם שפיר חלה כונת לשמה על חתימתם ושייך שיפסל גט שנחתם שלא לשמה משום מזוייף מתוכו.

ובזה יתבארו דברי הרמב"ן שעדי החתימה מועילים להעיד על המסירה לקיומי מילתא דהמסירה ואינם מועילים בתורת עדי מסירה לאשוויי שטרא. והקשינו, למה חילק כן ולא פירש כהר"ן באופן יותר פשוט שעדי החתימה מועילים להעיד על המסירה בין לקיומי מילתא בין לאשוויי שטרא. אכן מה שהכריח לרמב"ן הוא, שאם עדי חתימה מועילים להעיד על המסירה לאשוויי שטרא בתורת עדי מסירה כפירוש הר"ן, שוב אין כאן חפצא דשטר בשעת החתימה, וממילא אין להם כח להעיד על המסירה כמו שבארנו.